

ALICE TOMA – *Lingvistică și matematică. De la terminologia lexicală la terminologia discursivă. Termen, limbaj, discurs, interdisciplinaritate*, Editura Universității din București, 2006, 520 p., alice_toma@yahoo.com

Cartea *Lingvistică și matematică. De la terminologia lexicală la terminologia discursivă*, de Alice Toma își propune o abordare complexă și originală a terminologiei – domeniu de mare actualitate științifică. Punctele de vedere teoretice adoptate sunt susținute printr-o analiză minuțioasă, făcută din mai multe perspective, a termenilor matematici interdisciplinari. Se demonstrează astfel convingător caracterul interdisciplinar al terminologiei, pe de o parte și importanța terminologiei matematice din punct de vedere științific, pe de altă parte. Îmbinarea *terminologiei lexicale* cu *cea discursivă* constituie un model de analiză a terminologiilor, în general și răspunde unui deziderat al cercetărilor actuale.

Cartea este structurată în trei părți. PARTEA I prezintă detaliat *terminologia* ca știință, orientările existente din diverse puncte de vedere, date de larg interes informativ (p. 38-54). Se reține distincția fundamentală dintre *terminologia normativă* (adresată specialiștilor, bazată pe impunerea univocității semantice și a monoreferențialității *termenului*) și *terminologia descriptivă* (numită și *funcțional-descriptivă*, p. 96 sau *lexicală*, p. 97 ș.a., adresată nespecialiștilor, prezentând un interes larg prin analogiile cercetării lexicului comun și a celui specializat). Precizările privind interpretarea *termenului* în funcție de aceste două orientări au în vedere aplicarea câtorva criterii importante pentru o caracterizare unitară capabilă să determine specificul diverselor terminologii – și în speță a celei matematice – în funcție de satisfacerea anumitor criterii.

Capitolul 2 rezervat *terminologiei matematice* stabilește premisele cercetării întreprinse: demonstrarea caracterului „tare” sau „dur” al limbajului matematic corelat cu gradul înalt de abstractizare, precizie, ermetism. Demonstrația va fi făcută pe două paliere diferite: *terminologia lexicală* (care verifică univocitatea semantică, determină relațiile de sens, analizează definițiile din dicționare specializate sau generale) și *terminologia discursivă* (bazată pe concept și investigând relațiile referențiale în texte matematice). Ipoteza de bază a cercetării este formulată categoric la p. 66: „matematica este cea mai *dură* dintre științele dure, în care limba este un adevărat cod” și întreaga lucrare își propune să demonstreze acest lucru. Foarte interesantă mi se pare ideea (formulată în acest capitol și reluată pe parcursul lucrării) privind existența nu numai a unor grade de „științificitate” diferite (trăsătură valabilă și pentru alte terminologii științifice), ci și existența unor grade de „matematicitate” diferite (p. 69).

Sunt precizate modalitățile de definire a termenului matematic (p. 81), interpretarea lui simplă sau compusă (ultima situație fiind numită termen matematic sintagmatic sau termen-sintagmă, p. 69), se explică modul de alcătuire a corpusului analizat (295 de termeni), bazat pe analiza mai multor dicționare (speciale și generale), dar și a unor manuale de liceu (geometrie).

Perspectiva semantică diferențială, relația cu lexicul comun, principiul definițiilor alternative, relația dintre dicționarele speciale și cele generale, relația dintre dicționare și texte, problemele determinologizării (vulgarizării, banalizării) sunt orientări comune într-o terminologie științifică europeană sau românească, de larg interes lingvistic. Aplicarea acestor puncte de vedere este ilustrată convingător de analiza făcută de A. Toma unor termeni matematici ca PUNCT, DREAPTĂ, PLAN, CERC, FUNCȚIE, p. 112-116.

Pe linia justificărilor și precizărilor metodologice sunt binevenite datele generale privind interpretarea *terminologiei discursive* ca o completare pe alt palier a *terminologiei lexicale*. Analiza diverselor dimensiuni ale discursului științific este aplicată (după modele utilizate și de alți cercetători) unor texte matematice (p. 127-134), unele rezultate făcând comparație dintre texte românești și franceze (p. 134-135).

Se avansează o altă ipoteză interesantă privind *vulgarizarea* în limbajul matematic, care poate fi constatată *numai la nivel lexical* (în cazul definițiilor alternative ale unor termeni), *nu și*

la nivel textual, „unde e cvasiabsentă”, p. 139. Interesantă este (și va fi riguros demonstrată pe parcursul lucrării) teza că limbajul matematic este fundamental prin raportare la *interdisciplinaritate*, fapt dovedit prin analiza terminologică lexicală, dar, mai ales, prin cea discursivă (p. 144).

PARTEA a II-a privind *analiza terminologică lexicală* se face prin raportare atât la limba comună, cât și la alte limbi științifice (p. 147 ș.a.) vizând demonstrarea caracterului „dur” al LM. Utilizând analiza semică, se urmărește păstrarea *nodului dur* al sensului unui termen matematic în transferul lui de la limbajul matematic la limba comună (p. 151-152) și se ajunge la ideea (p. 153) că „limbajul matematic rămâne accesibil la un anumit nivel numai specialistului”. Prin analiza semantică contrastivă se demonstrează că există *o uniformitate translinguală* din acest punct de vedere (p. 152), ceea ce contrazice teza actuală de largă susținere în semantica lexicală diferențială privind specificul semantic al limbilor în redarea aceleiași realități extralingvistice. Uniformitatea translinguală sau caracterul universal al terminologiei matematice, infirmă, cel puțin parțial, teza specificului semantic al limbilor în raport cu aceeași realitate extralingvistică, diferențiind parțial acest limbaj de alte terminologii sau de limba comună.

Alte aspecte analizate contribuie la stabilirea specificului limbajului matematic. Astfel, exprimarea sintagmatică (obligatorie sau facultativă), cu aprecieri statistice riguroase reprezintă contribuții importante ale analizei efectuate. Analiza mărcilor diastratice (p. 175-176) în DEX oferă alte date de interes din mai multe puncte de vedere, inclusiv pentru relația limbă comună/ limbaj matematic.

Se reține concluzia că DEX-ul folosește numai definiția naturală și că prin aceasta se îndepărtează de definiția științifică. Se consideră că uzul simplificat, chiar modificat și nu tocmai exact al definițiilor termenilor matematici din DEX reprezintă o deosebire față de definirea altor termeni științifici în DEX, care o copiază pe cea științifică (p. 186), observație care nu se verifică decât parțial pentru unele terminologii studiate.

PARTEA a II-a se ocupă de *terminologia matematică interdisciplinară* din perspectiva *terminologiei lexicale* (p. 189 ș. u.). Sunt precizate concepte auxiliare în această analiză: *interdependență/ interferență, macrointerdisciplinaritate/ microinterdisciplinaritate* (p. 189), *supradisciplină/ pluridisciplină* (p. 191-192), *domeniu/ subdomeniu* (193-195). În acest caz se aplică în mod interesant interpretarea scalară a îndepărtării de sensul matematic. Identificarea domeniilor științifice cu care are relații matematica (*macrointerdisciplinaritatea*, p. 199-201), cu detalii riguroase (v. *Anexele 8-10*), cu categorizări și analize semantice reprezintă un studiu de referință pentru caracterizarea interdisciplinară a științelor în etapa actuală. *Microinterdisciplinaritatea*, reprezentată de intersecția de domenii într-un singur punct este convingător ilustrată de substantivul FIGURĂ (utilizat în sport, lingvistică, logică, arte plastice) și mai ales de scheme riguroase ale relațiilor conceptuale care ar putea fi valorificate în alte cercetări (p. 207-224).

PARTEA a III-a rezervată analizei discursive aplicate terminologiei matematice interdisciplinare este în mod particular interesantă pentru că oferă date precise pentru distincția dintre *științele „tari”/ științele „slabe”*. Termeni operaționali precum *propagare* și *difuzare* a conceptelor, *știință donator/ știință receptor, termen migrator* (p. 301-303) precizează interpretarea. În științele tari, numărul și frecvența termenilor strict specializați în raport cu restul lexicului utilizat sunt mai mari decât în științele slabe (p. 330), ceea ce ar putea constitui baza unei analize statistice interesante pentru caracterizarea diverselor terminologii (mai ales a celor umaniste).

Contribuția esențială a analizei discursive practicate de Alice Toma ni se pare a fi însă analiza interdisciplinarității matematicii cu alte științe. Schemele proprietăților reprezentărilor conceptuale ale mai multor termeni interdisciplinari, analiza realizărilor conceptuale în texte din manualele de matematică, dar și de biologie sau psihologie (cu reprezentări grafice interesante) sunt analize originale, de interes teoretic și aplicativ. Un exemplu în acest sens este analiza/ reprezentarea termenului FUNCȚIE (p. 317-318).

Prin analiza discursivă se aduc argumente suplimentare în ce privește distincția dintre științele „tari” și cele „slabe”. Interdisciplinaritatea este urmărită sub aspectul *direcției de migrare* a termenilor științifici, cu afirmația că *științele tari* pot fi calificate ca științe-donator, pe când *cele slabe* ca *știință-gază* sau *știință-receptor*. Așadar, distincția dintre științele tari și cele slabe se bazează pe luarea în considerație a mai multor criterii: direcția de migrare a termenilor (p. 326), gradul de deschidere a codului din perspectiva „laicizării” (p. 327) și în funcție de capacitatea de a produce concepte care să migreze (sau în funcție de relația a oferi/ a importa concepte, p. 327). Studiul frecvenței termenilor în diferite sublimbaje oferă interpretări riguroase privind rata creșterii sau frecvența ridicată a unui termen într-un domeniu conducând la ideea că „științele cu cea mai mare interdisciplinaritate sunt științe dure sau științe donator” (p. 330). La fel de valoroasă este identificarea precisă a domeniilor științifice care manifestă interdisciplinaritatea cu limbajul matematic (fizica, tehnica, economia, astronomia, logica, chimia, medicina, aparținând în general, științelor exacte (p. 330).

Demonstrarea complexă și convingătoare a caracterului „tare” al limbajului matematic, determinarea riguroasă și complexă a interdisciplinarității acestui limbaj, îmbinarea armonioasă a mai multor soluții metodologice constituie contribuții remarcabile ale cărții lui Alice Toma la lingvistica și terminologia actuală.

ANGELA BIDU-VRÂNCEANU

COSANA NICOLAE – *Canon, canonic*, Ed. Univers Enciclopedic, 2006, 270 p., cosana@yahoo.com

Lucrarea Cosanei Nicolae, *Canon, Canonic*, la origine o teză de doctorat condusă de prof. Paul Cornea este în peisajul criticii și teoriei literare românești un eveniment important. De o mare probitate științifică, această carte are meritul de a prezenta un fenomen esențial pentru istoria literară: este vorba despre discuțiile privitoare la canon în cultura americană din ultima parte a secolului XX. Lucrarea este structurată în șase părți, *O perspectivă generală, Canonul american, Teoretizări ale schimbărilor canonice în Statele Unite, Forme de subminare a canonului dominant, Canonul american de uz didactic, Proiecții canonice*.

Fenomenul urmărit de Cosana Nicolae este greu de prins, iar autoarea încearcă să-l urmărească din cât mai multe perspective; ea investighează teorii literare, istorii literare, caută criteriile care au stat la baza alcătuirii unor antologii de literatură americană de mare răspândire. Bine documentată și făcând referință la lucrări esențiale din bibliografia de specialitate, *Canon, canonic* își propune să ne explice cum, de ce și în ce mod a apărut această schimbare de perspectivă. O schimbare care joacă un rol esențial nu numai în didactică, în felul în care alcătuim o programă de studiu, sau în istoria literară, în structurarea unui canon, adică în felul în care selectăm și discutăm un număr finit de scriitori, ci mai ales în felul în care ne raportăm la literatură.

Cosana Nicoale își începe lucrarea cu o prezentare generală a problematicii legate de canon, prezentare care cuprinde referințe etimologice, o scurtă evoluție istorică a conceptului în Antichitate, Evul Mediu și Renaștere, repere utile pentru ca cititorul să înțeleagă modificările apărute în secolul XX. Ea urmărește diverse instanțe de legitimare în „Instrumentele canonizării”, cu un accent special pus pe rolul formator al universității. În „Canonul american”, analiza se oprește asupra felului în care s-a transformat în viziune americană conceptul de canon, sub influența unor factori diverși cum ar fi modificarea mentalității care a urmat după al doilea război mondial, când „spiritul triumfalist postbelic a plasat cultura la același nivel cu noul statut militar